

OVER DE ZACHTE HENNEPNETEL.

Hoewel de flora van Nederland goed bekend is, blijven er toch altijd nog vraagstukken over. Tot een van deze vraagstukken geven de voor ons land zeldzame planten aanleiding. De vraag of een dergelijke zeldzame plant tot onze inheemsche flora behoort, of aangevoerd werd en dan tot de adventief-flora gerekend moet worden, is soms moeilijk op te lossen. Als voorbeeld neem ik *Galeopsis pubescens*, die door mij in 1940 te Odoorn gevonden werd.

Twee redenen waren er, die mij deden besluiten een en ander over *G. pubescens* na te slaan. De eerste was wel, dat deze plant in de Nederlandsche flora's adventief- of Pothoofdplant genoemd wordt en de vindplaats te Odoorn leek mij eerder een natuurlijke standplaats. De tweede reden was, dat *G. pubescens* reeds in 1889 bij Emmen en in een bosch bij Valthe gevonden werd. Beide plaatsen liggen respectievelijk slechts 2,5 en 8 km van Odoorn verwijderd.

Eerst ter oriëntatie iets over het geslacht *Galeopsis*. Het wordt in twee ondergeslachten verdeeld. Het ondergeslacht *Tetrahit* is kenbaar aan de stengelverdickingen onder de knoopen en aan de borstelharen, die op kussenvormige knobbeltjes op de stengel ingeplant zijn. Het ondergeslacht *Ladanum* mist deze stengelverdickingen en deze borstelharen met kussenvormige verhevenheden. Tot het laatste behooren de Raai (*G. Ladanum*) en de Bleekgele Hennepnetel (*G. segetum*); tot het eerste de zeer vormenrijke Gewone Hennepnetel (*G.*

Tetrahit), de Gespleten Hennepnetel (*G. bifida*), die soms ook wel als een variëteit van *G. Tetrahit* beschouwd wordt, de Dauwnetel (*G. speciosa*) en de Zachte Hennepnetel (*G. pubescens*). *G. pubescens* onderscheidt zich van de drie eerstgenoemde, doordat hij behalve de borstelharen nog lange, zachte haren, zonder kussenvormige verdikkingen aan de basis, bezit.

De planten uit Odoorn hadden voor het grootste gedeelte zachte haren, slechts in de bloeiwijze kwamen enkele borstelharen voor. Arne Müntzing¹⁾ merkte op, dat borstelharen bij typische gevallen kunnen ontbreken. De stengelverdickingen waren minder sterk ontwikkeld dan bij de andere vertegenwoordigers van het ondergeslacht. Bij herbariummateriaal is de stengelverdicking veel minder duidelijk, omdat de luchtkanalen, die in de verdikkingen voorkomen, indrogen en de stengel daar ter plaatse sterk ineenschrompelt, zoodat er soms in plaats van een stengelverdicking een verdunning van de stengel ontstaat. *G. pubescens* is grootbloemig, hoewel iets

1) Arne Müntzing, Hereditas XIII, 1929-30.

kleiner dan *G. speciosa*. Hegi¹⁾ onderscheidt twee variëteiten. De variëteit genuina Metsch heeft een helder roode bloemkleur met een geel honingmerk, dat precies zoo geteekend is als dat van *G. Tetrahit*. Deze variëteit, en de planten van Odoorn behooren er toe, is het algemeenst. De andere variëteit, *sulphurea Babák*, heeft een licht zwavelgele kroon, deze kan ook bont (wit-geel-rood) gekleurd zijn.

De verwantschap van de soorten, die tot dit ondergeslacht behooren is groot. Zoo zelfs, dat Hegi schrijft, dat *G. pubescens* misschien beter als een ondersoort van *G. Tetrahit* beschouwd kan worden. In dit verband verwijs ik naar het werk van Arne Müntzing. Deze kruiste *G. pubescens* met *G. speciosa*. In de F₂-generatie trad een plant op, die groote overeenkomst vertoonde met *G. Tetrahit* en niet van de variëteit *arvensis* Schlechtendal te onderscheiden was. Uit het chromosomenonderzoek bleek, dat *G. pubescens* en *G. speciosa* diploid 16 chromosomen bezitten, *G. Tetrahit* en *G. bifida* hebben beide in het diploide stadium 32 stuks, terwijl de kunstmatige *G. Tetrahit* van Müntzing er 24 had, dus triploid was. Het is dus wel waarschijnlijk, dat *G. Tetrahit* (resp. *G. bifida*) een soortbastaard is tusschen *G. pubescens* en *G. speciosa*, die constant geworden is, door chromosomenverdubbeling. Ook zijn er spontane hybriden tusschen deze soorten bekend.

De algemeene verspreiding van *G. pubescens* in groote trekken is als volgt²⁾. Vanaf Midden- en Zuid-Rusland, de Balkan naar Duitschland. In het laatste land talrijk ten Oosten van een in Z.O.-N.W. loopende lijn, over Berlijn tot aan Lübeck. Ten Westen van deze lijn slechts verspreid; het dichtst bij de Nederlandsche grens is bij Osnabrück, vervolgens in Westfalen en de Harz; in Zuid-Duitschland iets talrijker. Naar het Noorden komt deze plant voor tot in Zuid-Zweden (Blekinge), Lijfland en Ingrië. Voor Noorwegen vond ik slechts één vindplaats vermeld. Naar het Zuiden in Zwitserland, voornamelijk in het Z.O. (Tessin en Graubünden). In Noord-Italië en in Frankrijk bij het hieraan sluitende gebied (de Zee-Alpen en Savoie). Buiten dit gebied liggen dan de omstreken van Parijs, bij Gent en de vindplaatsen in Nederland. Van Engeland zijn mij geen opgaven bekend.

Voor Nederland nauwkeuriger nagegaan zal worden is het gewenscht, eerst iets te vermelden over de natuurlijke groeiplaats. Hegi, en de anderen zijn het hiermede geheel eens, deelt mede: in boschjes, aan boschranden, zeldzamer op akkers, langs wegen, op vuilnisbelten en dergelijke plaatsen.

Het eerst werd deze plant in Nederland³⁾ volgens Walraven gevonden in 1852, namelijk in Zeeland in het land van Axel. Hij kwam daar voor op kleigronden tusschen de meekrap- en de aardappelvelden, aan wegen, onder jong hout of waar de grond wellicht omgespit was. Vervolgens in 1889, tijdens de excursie van de Ned. Bot. Vereniging bij Emmen en in een bosch bij Valthe. Op laatst genoemde standplaats

1) G. Hegi, *Illustrierte Flora von Mittel-Europa*, V, 4.

2) Deze vindplaatsen werden verzameld uit talrijke buitenlandsche flora's en uit J. Briquet, *Monographie du Genre Galéopsis*. Bruxelles, 1892.

3) Deze gegevens zijn ontleend aan het Nederlandsch Kruidkundig Archief en aan de lijst van Nieuwe vindplaatsen van zeldzame plantensoorten uit *De Levende Natuur*.

werd hij in een vrij groote hoeveelheid tusschen *G. Tetrahit* aangetroffen. In een verzameling planten van de voormalige buitenplaats Groenhoven te Leiden, werd hij in 1898 door Struykenkamp opgemerkt. Volgens Vuyk waren ze waarschijnlijk te beschouwen als opslag uit het kippenvoer. Een jaar later verzamelde Kok Ankersmit één exemplaar aan het Pothoofd te Deventer. In 1910 volgde Oranjewoud door D. A. G. Bruggeman. In 1911 Hilversum door C. Barneveld en L. Dorsman, nadere gegevens omtrent deze groeiplaats zijn mij niet bekend. Mej. A. van Heusden vond hem in 1918 te Middelburg bij een meelfabriek. Vervolgens door D. Koopmans-Forstmann en A. N. Koopmans in 1926 te Oldeberkoop in een bosch en in het jaar daarop door de zelfden weer in het Oranjewoud, onder struikgewas en langs boschranden. Tenslotte in 1930 te Susteren tijdens de Zomerexcursie van de Ned. Bot. Vereniging in één kwartierhokje (het verslag over die excursie spreekt van twee hokjes, waar de plant gevonden werd, één ervan moet volgens den heer J. G. Sloff op een vergissing berusten). Van het hokje, dat overblijft spreekt het verslag, dat er nog allerwege bosch te vinden was, waartusschen hier en daar grasland-ontginningen. Iets verder staat: „In die bosschen is de eik allerwege domineerend, in krachtige, tot 20 m hoge exemplaren”. Tot mijn spijt valt de Oostgrens van het stations-emplacement van Susteren nog juist in dit zelfde hokje en waar *G. pubescens* precies gevonden werd is nu niet meer na te gaen. Odoorn in 1940 door mij sluit de rij. Dit is een vrij open terrein met als bovengroei hoge eiken. Men zou het een boschrand kunnen noemen. Eindelijk kreeg ik van den heer J. G. Sloff nog enkele opgaven, die niet in de literatuur opgegeven werden. Het zijn: Weert 1907 not. des Tombe en Goethart, Eekst gemeente Annen (Dr.) Juli 1907 not. Vuyck en Roden Juli 1923 not. Unio.

Zoals men ziet is het Noorden van ons land goed vertegenwoordigd, hoewel andere streken floristisch veel beter bekend zijn. Het feit, dat *G. pubescens* reeds een 50-tal jaren geleden in de buurt van Odoorn op twee verschillende plaatsen gevonden werd, wekt sterk het vermoeden, dat deze plant er ook gedurende al die jaren gegroeid heeft. Dit geldt ook, voor een veel kortere periode, voor het Oranjewoud. Tenslotte komen de vindplaatsen er overeen met de natuurlijke groeiplaats. Met de rest van ons land is het anders gesteld. Van enkele vindplaatsen is het bekend, dat het adventiefterreinen zijn, echter niet van alle. Het is eigenlijk onbegrijpelijk, dat *G. pubescens* niet vaker op goed onderzochte terreinen als bijv. het Pothoofd gevonden werd en daardoor is het des te onbegrijpelijker, dat de plant in het Noorden ook steeds weer opnieuw aangevoerd zou worden.

Het lijkt mij toe, dat *G. pubescens* daar indigeen is. Natuurlijk is het ook mogelijk, dat hij aangevoerd werd, maar daar standhoudend is; dit in tegenstelling met de rest van ons land. Het is echter zeer gewenscht, zoo mogelijk, nieuwe vindplaatsen te ontdekken en op de oude deze plant terug te vinden.

Heerlen.

Dr S. J. DIJKSTRA.